

Ionuț ȘTEFAN*

**ARGUMENTE PRO ȘI CONTRA AVORTULUI DIN PERSPECTIVA
TEORIILOR TELEOLOGICE ȘI DEONTOLOGICE**

Abstract

**Arguments for and against Abortion frPerspective Teleological and
Deontological Theories'**

The most important general and theoretical horizons regarding bioethics refer to the foundation of ethical theories. We can talk about two main general categories in which we can place the ethical theories: teleological and deontological. From the first category we enumerate the Aristotelian perspective or the one developed by J. St. Mill, while the Kantian perspective is exemplary for deontological ethics. According to the teleological perspective, a form of human behavior is described as moral or non-moral according to the goals explicitly set. The mere achievement of these goals is a necessary and sufficient condition to qualify as moral people's actions or deeds without taking into account the "intermediate stages" of the actions performed to achieve those goals. Deontology, as a general horizon of articulating ethical theories, believes on the contrary that in every moment of our existence, every action or deed that we accomplish can be described as moral or non-moral according to the ethical principles underlying our behavior. The very important consequences arising from the two general theoretical horizons concern two different perspectives on "human nature", or what we call the essence of the human being. Starting from this horizon we will have the consequentialist and deontological dimensions related to abortion. The bioethical dimension in which we will discuss the issue of abortion involves both dimensions or horizons. The arguments against abortion seem to rely rather on the Kantian deontological horizon, while abortion pros seem to rely on the consequentialist horizon. This text is intended as an open discussion between the two horizons which cannot yet be harmonized. There are existential situations in which abortion is described as "desirable" in a consequentialist view and there are situations in which abortion can be "avoided" in a deontological view. Both existential horizons are justifiable and cannot be reducible. For the moment, bioethics confirms to us the unilateral impossibility as to abortion (either pro only or against only).

Keywords: abortion, bioethics, deontology, teleology, ethics, consequentialism

* Șef lucrări practice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați; lector univ. dr., Universitatea „Danubius” Galați.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 8, 2013, pp. 59-77.

1. Introducere

Tema acestui articol se referă la o dezbatere pro și contra privitoare la avort pornind de la principalele elemente ale bioeticii. Trebuie precizat faptul că orice dezbatere privitoare la avort în care sunt aduse argumente și contraargumente reprezintă o dovadă a unei dihotomii generale teoretice, în care sunt încadrate perspectivele etice privitoare la avort. Teoreticienii sunt astăzi într-un consens atunci când clasifică marile sisteme etice sau marile teorii etice în două clase generale: etici teleologice și etici deontologice. Așadar, trebuie să lămurim în prealabil ce înseamnă acești termeni.

În sens general, „teleologie” este un termen ce provine de la două cuvinte din greaca veche: *telos* înseamnă „scop” și *logos* luat în sensul de „știință” sau „teorie despre”. Termenul acesta care ar putea fi luat în limba română prin „știință a scopului” începe să devină consacrat în istoria filosofiei prin Aristotel. Acest filosof este cel care considera că Principiul sau Temeiul trebuie să fie gândit în patru fațete sau „cauze”: materială, formală, eficientă și finală (Ross, 1998, p. 75). Putem accentua importanța cauzei finale, dacă ne referim la interpretarea aristotelică privitoare la filosofii presocraticilor pornind de la cele patru cauze. Niciun filosof anterior lui Aristotel nu a gândit Temeiul în împătrita lui ipostaziere (Ștefan, 2010, p. 218). Etica aristotelică se va înscrie în acest orizont teoretic general în zona cauzei finale. Toate formele noastre de comportament vor fi calificate ca fiind morale sau nonmorale prin raportare la scopul final. Simplificând și asumându-ne riscurile pierderii unor nuanțe importante în interpretarea eticii aristotelice, vom concluziona spunând că scopul acțiunilor fiecărui individ trebuie să fie armonizat cu scopul general al statului sau al societății în care acesta trăiește. Conceptul de *eudaimonia* va fi înțeles ca „fericire”, însă trebuie să avem în vedere un orizont mai vast decât o simplă stare afectivă, subiectivă, de satisfacere a plăcerilor. Etica aristotelică este mai mult decât o simplă etică hedonistă, în care scopul comportamentului omenesc nu este altul decât simpla satisfacere a plăcerilor (Ross, 1998, pp. 183-185). Vom reține, așadar, principala caracteristică a acestui tip de teorie etică ca fiind legătura dintre scop și faptele noastre.

În perioada modernă și chiar contemporană a istoriei filosofiei doi filosofi ce aparțin spațiului anglo-saxon: J. Bentham și J.St. Mill vor fi cei care vor revitaliza orizontul teleologic al teoriilor etice, prin utilizarea unui nou concept și anume, *utilitatea* sau *utilitarismul*. Conform acestor gânditori, „scopul” acțiunilor noastre este acela privitor la „acumularea plăcerilor și evitarea durerilor”. Dacă J. Bentham nu realizează o distincție între tipurile de plăceri, apropiindu-se în acest mod de etica clasică hedonistă dezvoltată

în istoria filosofiei de un Aristip din Cyrene, în schimb, J. S. Mill realizează o diferențiere calitativă între plăcerile fizice, corporale, sau biologice, și cele intelectuale sau spirituale. Ultimele fiind superioare calitativ celor biologice. Utilitatea reprezintă scopul final al comportamentului individual, dar și al comunităților formate din indivizi și se referă la acumularea unei cantități cât mai mari de plăceri, față de o cantitate cât mai mică de neplăceri sau de suferințe sau de dureri (Mureșan, 2002, p. 47). Și în acest caz avem de-a face cu problema scopului acțiunilor noastre, acest scop care poate fi stabilit în mod inteligibil și poate fi atins, obținut pe cale practică prin acțiunile noastre. Atâta vreme cât acest scop, clar delimitat în plan teoretic, este obținut pe cale practică, tot comportamentul nostru poate fi calificat ca fiind moral. Comportamentul trebuie privit în ansamblu, nefiind permisă extragerea unei secvențe comportamentale și calificarea acesteia fără întregul din care face parte ca fiind morală sau nonmorală (Mureșan, 2012, pp. 21-89). Această categorie de teorii etice are un mare risc, fie și numai prin faptul că, în istoria umanității, în numele unor idealuri ce pot fi utopice, s-au comis crime înfiorătoare ce-au fost ulterior justificate ca fiind „necesare” în atingerea acelor idealuri. Orice sistem politic totalitar poate fi înțeles într-un anumit sens, pornind de la acest aspect, însă nu ne vom ocupa de această problemă în studiul nostru.

Cealaltă categorie de teorii etice, care se dorește a fi un contrabalans al orizontului teleologic, se referă la deontologie. Eticile deontologice consideră că fiecare formă de comportament al nostru, fiecare „secvență” comportamentală, poate fi calificată ca fiind morală sau nonmorală prin raportarea la anumite principii care stau la baza acestora. Orice formă de comportament omenesc, din această perspectivă, este întemeiată de anumite principii sau reguli foarte generale. Exemplară pentru înțelegerea acestui tip de categorie etică este teoria kantiană referitoare la „imperativul categoric”. Filosoful german Immanuel Kant, în *Critica rațiunii practice*, elaborează un sistem deontologic ce va face carieră nu numai în mediul academic, ci și în societatea modernă, civilizată a secolului XXI. Datorită dimensiunilor acestui studiu, suntem siliți să înfățișăm, iarăși în mod succint, cele mai importante elemente teoretice ale deontologiei kantiene, utile demersului nostru. Comportamentul nostru, în viziunea filosofului german, trebuie să fie întemeiat, în fiecare moment al existenței noastre, de niște reguli sau principii universale și necesare. Datorită universalității și a necesității acestor reguli de comportament, fiecare om, pentru a avea pretenția că „se comportă moral”, nu trebuie să le încalce sub nicio justificare sau circumstanță. Nu sunt admise „scuze” sau justificări pentru faptul că cel puțin o singură dată, într-o situație anume, am încălcat regula „x”, în timp ce în restul situațiilor oarecum similare, am respectat-o. Cea mai utilizată și poate cea mai faimoasă formulare a imperativului categoric

kantian se referă la cum trebuie să ne raportăm, prin comportamentul nostru, la fiecare semen de-al nostru, adică la fiecare om. "Acționează într-un asemenea mod încât să tratezi întotdeauna umanitatea, în propria persoană sau în persoana altcuiva, întotdeauna în același timp ca scop, și niciodată doar ca mijloc" (Kant, 1972, p. 42). Prin faptul că fiecare om trebuie tratat ca un scop în sine, trebuie să înțelegem că fiecare persoană este autonomă, egală în drepturi cu oricare altă persoană umană indiferent de celelalte deosebiri legate de status, rasă, culoare, sex, nivelul veniturilor etc.

Umanitatea, care este formată din oameni diferiți, se caracterizează printr-o esență, printr-o "natură umană", iar această natură umană ne "constrânge" ca de fiecare dată, în comportamentul nostru s-o înțelegem și s-o respectăm. Acesta este orizontul acelor principii universale care determină dimensiunea deontologiei. Indiferent dacă ne place sau nu, dacă suntem triști sau veseli, dacă suntem în suferință sau suntem sănătoși și fericiți, fiecare formă a comportamentului nostru trebuie să fie întemeiată de acest imperativ categoric. Etica kantiană se apropie din această perspectivă de etica creștină formulată în Noul Testament de Hristos. Esența eticii creștine, care este o etică deontologică în spiritul ei, este respectarea universală și necondiționată a principiului *iubirii aproapelui*. Indiferent dacă acest semen al nostru ne este prieten sau dușman, noi trebuie să manifestăm permanent această formă de iubire necondiționată. Indiferent dacă obținem avantaje sau dezavantaje, iarăși, această formă de comportament trebuie să se manifeste permanent în orice faptă pe care o comitem. În mod natural, fiecare ființă, inclusiv omul, se comportă, firește, în sensul unei forme pozitive de comportament față de cei care ne sunt apropiați, și o formă de agresivitate diferită în intensitate și formă de manifestare față de cei care ne agresează. Așadar, principiul fundamental al creștinismului, din această perspectivă, este "contra naturii noastre". Acesta este și gândul kantian în elaborarea imperativului categoric. Universalitatea și stricta lui necesitate practică intră în contradicție cu starea noastră subiectivă, afectivă. Moralitatea comportamentului nostru constă tocmai în depășirea acestei contradicții între universalitatea rațională a principiilor practice și așa-numita noastră subiectivitate capricioasă, dominată de afecte sau de porniri iraționale.

Pentru demersul nostru ce se întemeiază în orizontul filosofiei aplicate, și chiar mai strict în orizontul eticilor aplicate, trebuie să mai facem o precizare foarte importantă ce ține de teleologie. Stabilirea inițială a scopului, în primă instanță, este o operație relativ facilă. Cu toții vom fi de acord că: "fericirea" sau "binele absolut" pot reprezenta scopuri, pe care întreagă umanitate să le dorească a fi atinse, îndeplinite. Însă, atunci când vom încerca să definim cât mai satisfăcător aceste noțiuni foarte generale,

vom întâmpina serioase dificultăți, riscând să ajungem în contradicții semantice ce pot fi imposibil de depășit. De aceea, pentru a evita astfel de probleme, vom încerca să delimităm "orizontul semantic al scopurilor", referindu-ne strict numai sub aspectul lor consecințional. Scopurile fixate atât individual cât și la nivel general, ale comunităților omenești, pot fi măsurate prin consecințele observabile. Preferarea unor scopuri în defavoarea altor scopuri poate fi justificată, sau calificată, ca fiind întemeiată prin obținerea unor consecințe mai puțin grave față de altele, posibile și cu efecte mai grave.

"Există, așadar, cel puțin două mari genuri de a raționa moral: cel *consecinționalist* și cel *deontologic* (care vizează obligațiile noastre). Să remarcăm următorul lucru: adepții primului mod de a raționa consideră că trebuie să luăm în seama *exclusiv* consecințele acțiunii întreprinse; ceilalți nu neagă, de bună seamă, că în aprecierea caracterului moral al unei hotărâri contează consecințele acțiunii noastre - dar ei admit că și alte lucruri sunt relevante. Într-un fel, am putea zice că primii privesc doar înainte, spre viitor; ceilalți, fără a uita de existență acestuia, privesc mai degrabă spre trecut. I. Kant, care este reprezentantul paradigmatic al punctului de vedere deontologic, dădea la un moment dat următorul exemplu: să presupunem că un institut de cercetări medicale solicită să facă un experiment asupra unui condamnat la moarte. Omul este de acord; dar să ne întrebăm dacă, în situația în care el ar supraviețui experimentului, am fi de acord să nu îi mai fie aplicată pedeapsa cu moartea. Dacă suntem consecinționaliști, atunci vom accepta că în evaluarea unei acțiuni contează doar rezultatele acesteia; iar dacă experimentul va conduce la o descoperire medicală importantă, care în viitor va permite salvarea multor vieți omenești, atunci vor exista temeiuri pentru a fi de acord să nu solicităm împlinirea pedepsei aceluia om (care, de altfel, și-a riscat viața în timpul experimentului). Dacă suntem însă deontologiști, lucrurile apar altfel: acel om a comis o crimă; pentru aceea el a fost condamnat, iar nicio acțiune ulterioară crimei sale nu face ca aceasta să fie mai puțin reprobabilă; a accepta să fie cruțat de pedeapsă ar însemna să uităm de crima făcută" (Miroiu, 1995, p. 10).

Pornind de la acest tip de situații problematice, vom încerca să abordăm problema avortului, căutând să evidențiem tocmai acele situații problematice care nu pot fi rezolvate satisfăcător, dacă absolutizăm numai una din perspectivele generale teoretice aplicabile mulțimii de etici aplicate, respectiv numai teleologie fără niciun fel de deontologie, și reciproc, numai deontologie, fără niciun fel de abordare consecinționalistă.

2. Argumentele pro avort din perspectiva consecinționalistă a eticilor teleologice

Trebuie să precizăm, iarăși, câteva aspecte foarte importante. Dezbaterile pro vs contra privitoare la problema avortului pornesc de la un dublet al premiselor acceptate sau respinse de fiecare tabără în parte. Este vorba despre statusul foetusului sau al produsului de concepție. "Apărătorii" avortului consideră că ovulul fertilizat, produsul de concepție sau foetusul nu sunt persoane umane. În timp ce "adversarii" avortului consideră că avem de-a face cu o persoană umană încă din momentul fecundării ovulului de spermatozoid. Discuțiile sunt departe de a fi încheiate, pentru că niciuna din tabere nu a reușit să elaboreze un set de argumente inatacabile, indubitabil valide și care, în consecință, să fie acceptate în mod unanim (Thomson, 1994, p. 26).

Pentru a putea depăși această dificultate, vom porni de la premisa că produsul de concepție este o persoană umană, deși conceptul de persoană umană este ambiguu și foarte greu de definit, de lămurit conceptual. Vom căuta să evidențiem faptul că, deși avem de-a face cu o persoană umană, în cazul fătului, în anumite situații problematice, dreptul la viață sau la existență al mamei poate intra în contradicție cu dreptul la viață al fătului (Thomson, 1994, p. 29).

Alți teoreticieni consideră că problema "suferințelor fătului" în cazul unui avort este greșit pusă, și, în primă instanță, ar trebui să ne concentrăm demersul asupra consecințelor ce pot rezulta din prejudiciile ce sunt aduse persoanei care se poate dezvolta din acel făt. În acest sens sunt folosite: distincția de tip aristotelic între potență și act (fătul este o persoană potențială ce se poate actualiza prin actul nașterii și ulterior, al dezvoltării) și așa-numita "regulă de aur" conform căreia ar trebui să ne comportăm față de semenii noștri (inclusiv cei în potență cum sunt foetusii) așa cum ne-am așteptat, cum ne-ar place ca ei înșiși să se comporte cu noi (Hare, 1994, p. 53). Această regulă comportamentală, în esență deontologică, de tip confucianist ar putea fi enunțată prin maxima folclorică românească: "ce ție nu-ți place, altuia nu-i face!". Într-o anumită perspectivă, această regulă de aur se dorește a fi un compromis între teoria kantiană a imperativului categoric și orizontul utilitarist dezvoltat de Mill (Mureșan, 2012, p. 178). Precizarea foarte importantă adusă de autorul "regulii de aur" este aceea că regula se aplică numai situațiilor în care avem de-a face cu avorturi în care fătul ar putea să aibă o viață asemănătoare cu a celui care l-a avortat (Hare, București, 1994, p. 53). În acest fel se dorește a fi eliminate din discuție tocmai acele situații dramatice și complicate de soluționat în mod satisfăcător. Despre aceste situații dorim să vorbim.

Pot fi luate în discuție cel puțin trei categorii de situații existențiale, iar prin aceasta nu avem deloc pretenția de a le fi epuizat în totalitate. Cu siguranță că pot fi găsite sau imaginate și alte tipuri de situații problematice. Este vorba despre: a) situații traumatizante, de tipul violurilor, în care mama rămâne însărcinată fără voia ei; b) situații în care există suspiciunea, iar această suspiciune este dovedită medical indubitabil, că fie fătul are mari probleme de sănătate, fie mama nu poate să ducă sarcina cu succes până la momentul nașterii (avem de-a face cu așa-numitul "avort terapeutic"); c) situații în care avem de-a face cu persoane responsabile, educate în acest sens, care și-au luat toate mijloacele de protecție în timpul actului sexual, și, totuși, ajung să rămână însărcinate și nu doresc deloc să păstreze această sarcină. Ar rezulta un copil care să nu fie dorit deloc de părinții naturali, urmând a se dezvolta într-un mediu instituționalizat de tipul orfelinatelor sau al centrelor de plasament. Pentru această ultimă categorie de cazuri vom apela la psihanaliza clasică de tip freudian în evidențierea consecințelor grave ce pot rezulta.

a) Sarcini ce rezultă în urma violurilor. Avem de-a face în această situație cu o formă de comportament deviant extrem de grav, cu efecte devastatoare asupra victimei. Niciun stat democratic, civilizată, în secolul XXI, nu permite manifestarea unei asemenea forme de comportament, pedepsele sunt pe măsura consecințelor, ajungându-se până la pedeapsa cu moartea, paradoxal, cum este cazul Chinei. Există o probabilitate ridicată ca victima de sex feminin să rămână însărcinată în urma unui asemenea eveniment. Pentru a elimina acest risc, ar însemna ca violatorii să folosească mijloace de contracepție, cum ar fi prezervativul, ceea ce nu prea se întâmplă. Cum ar trebui procedat într-un asemenea caz? Este limpede că un posibil copil care s-ar naște în urma unui viol ar ajunge într-un mediu total ostil. Avem în vedere aici mediul familial care nu există: tatăl este un infractor deosebit de periculos, iar mama este o persoană extrem de traumatizată, care nu va putea să-și manifeste normal sentimentul matern. Ce-ar fi mai de preferat la nivelul consecințelor? Avortul sau nașterea acestui copil? În cazul unui avort avem de-a face cu tentativa unei femei de a se elibera de o traumă, iar această tentativă nu este nepărat un succes garantat. Traumele unui astfel de eveniment pot să rămână permanent, însă, cu siguranță, ele vor fi și mai accentuate dacă, eventual, copilul s-ar naște. Este foarte probabil ca în fiecare clipă a existenței, ori de câte ori îl vede, să-și amintească, să-și reamintească acel eveniment traumatizant, deosebit de grav prin care a fost forțată să treacă. Așadar, într-o primă instanță, putem să concluzionăm că, în acest caz, un avort este mai puțin grav, fiind chiar singura soluție, decât o sarcină nedorită, rezultată în urma unei traume, și care trebuie dusă până la capăt. Este foarte probabil ca, în urma unei sarcini duse până la capăt, atât mama cât și copilul să-și petreacă

restul zilelor într-o suferință cumplită. Această suferință cumplită și inutilă se poate “rezolva” oarecum prin avort.

Ajunși în acest punct al demersului nostru trebuie să facem o precizare foarte importantă. Un factor important, de fapt o instituție formidabilă cu mare influență în luarea deciziilor inclusiv în luarea deciziilor oficiale ale statului democratic, este biserica. În cazul nostru avem de-a face cu Biserica Ortodoxă Română, în cazul Uniunii Europene avem de-a face cu Biserica Catolică, dacă ne referim la statele din sudul Europei, și cu Biserica Protestantă, dacă avem de-a face cu nordul Europei. Nu dorim să ne referim la catolici și la protestanți, deși poziția Vaticanului este similară celei a Bisericii Ortodoxe Române, însă trebuie să constatăm, cu tristețe, faptul că, în mod oficial, această instituție foarte importantă a societății românești democratice condamnă unilateral avortul (orice formă de avort), considerându-l un păcat deosebit de grav în fața lui Dumnezeu. Atitudinea oficială a Bisericii Ortodoxe Române este deosebit de precară și de discutabilă în ceea ce privește problema avortului. De aceea, considerăm că este necesar să reproducem niște fragmente de text relevante în această situație. În contextul schimbării regimului politic în decembrie 1989 și odată cu evoluția societății, au fost emise niște documente oficiale ale Bisericii Ortodoxe Române privitoare la: avort, transplant de organe și eutanasiu. După ce sunt prezentate argumentele împotriva avortului, “în formula finală a documentului este prezentată situația în care se consideră din partea Bisericii că s-ar putea efectua, totuși, avortul: dacă viața mamei este pusă efectiv în pericol prin sarcină sau naștere, ar trebui acordată prioritate vieții femeii [...], nu fiindcă o viață ar avea mai mare valoare în sine decât alta, ci datorită responsabilităților mamei față de copii sau familie [...]. Se recomandă nașterea copiilor rezultați din viol și chiar și a celor descoperiți cu handicapuri grave [...]. Dar în fiecare dintre cele trei situații se solicită luarea unei decizii finale numai în urma sfătuirii familiei sau/și a membrilor familiei cu medicul și mai ales cu duhovnicul. Se mai arată că «avortul nu poate fi niciodată justificat moral de starea economică a familiei, de neînțelegerile dintre parteneri, de afectarea carierei viitoarei mame sau a aspectului ei fizic». Un aspect important se referă la mediatizarea în societatea românească a gravității păcatului avortului – care înseamnă, totuși, întreruperea intenționată a vieții și, deci, indiferent de motiv,ucidere – și la educarea omului contemporan cu privire la scopul sexualității umane, la dragoste și tandrețe” (Iloaie, 2009). Noi vom considera faptul că această “recomandare” a Bisericii Ortodoxe Române față de femeile rămase însărcinate în urma unui viol, de a naște acești copii, este deosebit de riscantă și poate avea consecințe grave atât în cazul copiilor cât și în cazul mamelor. O traumă gravă cum este violul nu prea poate fi vindecată printr-o altă traumă cum este nașterea unui copil al cărui

tată este un violator. Acest stigmat al rușinii, ce urmează să fie purtat de acest copil nu poate fi „șters” într-o comunitate care se caracterizează prin forme grave de discriminare. Rămâne, în continuare un serios semn de întrebare față de lipsa conștientizării nuanțelor de caz privitoare la avort manifestată de biserică ca instituție. Utilizarea „stigmatului” de păcat în fața lui Dumnezeu poate avea consecințe grave, nerezolvabile, în acest caz. Putem avea de-a face cu o victimă feminină care a fost crescută și educată într-un mediu cu o moralitate profund religioasă și care poate fi victima unui viol. În acest caz, vom avea de-a face cu un „conflict” puternic între „tăria” principiilor morale adânc înrădăcinate în instanța psihică descrisă de Freud ca fiind „supraeul” și trauma ce urmează a fi refulată în inconștient. Un astfel de conflict, greu de rezolvat satisfăcător într-un asemenea caz, poate fi sursa unor afecțiuni psihice extrem de grave ce nu vor putea fi rezolvate, poate, niciodată. Exemplară în acest sens, de adâncire a „stigmatului” păcatului, poate fi lectura unor texte de tipul: Adrian G. Paul, *Păcatul avortului și implicațiile antropologice asupra destinului vieții umane*, în Revista Română de Bioetică, Vol. 8, Nr. 4, Octombrie – Decembrie 2010. Această categorie de evenimente existențiale nu poate fi calificată unilateral, într-un mod rigid, așa cum se întâmplă în pozițiile oficiale ale Bisericii Ortodoxe Române. Pot fi invocate, în acest sens, pentru a contrabalansa această poziție extremistă, o serie de texte atât din Noul Testament (pilda „fiului risipitor”), cât și din Vechiul Testament („cartea lui Iov”) care nu pot fi interpretate numai în acest sens. Dumnezeu nu numai că nu-i condamnă pe oameni, dar uneori, pare să prețuiască tocmai poziția critică față de deciziile sale, cum se întâmplă în finalul cărții lui Iov. Astfel de poziții „moralizatoare” trebuie revizuite în orizontul cazurilor, care reprezintă, la limită, evenimente unice, în care avem de-a face cu persoane unice.

b) Avortul „terapeutic”. Această categorie de evenimente existențiale se referă la situațiile în care există suspiciunea că fie mama, fie copilul pot să aibă mari probleme de sănătate. Dacă avem în această situație mama, am văzut anterior că pozițiile sunt convergente, inclusiv Biserica ca instituție oficială își exprimă acest acord. Mai problematice, mai dramatice, mi se par situațiile în care se dovedește indubitabil faptul că fătul suferă de grave malformații ce-i vor determina serioase „handicapuri” atât fizice cât mai ales psihice. Iarăși, trebuie să avem în vedere dimensiunea consecinționalistă. În care situație, consecințele sunt mai puțin grave? Dacă un astfel de copil se naște, părinții vor fi devastați, deoarece vom porni de la presupuziția că orice părinte normal își dorește copii normali. Normalitatea se definește prin ceea ce o comunitate de oameni acceptă ca fiind normal. Chiar dacă avem de-a face, iarăși, cu un concept destul de vag, cum este cel de „normalitate”, vom putea totuși stabili

câteva repere. Vom înțelege prin ființă „normală” orice persoană care va fi capabilă să învețe o serie de deprinderi cum ar fi: mersul, mâncatul, scrisul, cititul, înțelesul unor norme restrictive de comportament, parcurgerea unor etape educaționale instituționale „obligatorii” etc.

Or, față de asemenea standarde, vom putea considera că anumite persoane care suferă de anumite anomalii (cum ar fi „sindromul Down”) vor putea fi calificate ca fiind „anormale”. Discuția este lungă și interminabilă, în sensul eliminării discriminării în aceste situații. Vom porni de la faptul că este dezirabil ca un nou-născut să nu sufere de nicio boală și să fie declarat sănătos. Aceasta este situația existențială care este dorită de fiecare persoană care are statusul de părinte. Ce se întâmplă atunci când sunt născute persoane care suferă de vreo boală? Cine suportă consecințele? A se vedea în acest sens, exemplara expunere a „cazului Nicolas Perruche” (Buta și Buta, 2008). Astfel de cazuri prezentate confirmă faptul că: orice părinte își dorește să aducă pe lume copii sănătoși, iar atunci când se întâmplă contrariul, consecințele sunt greu de suportat și pot schimba radical existențele „normale” ale unor oameni.

Vom concluziona, din nou, că și în acest tip de situații existențiale problematice, avortul are consecințe mai puțin dramatice, mai ușor de suportat, deci, mai puțin grave decât dacă este născut un copil cu serioase probleme de sănătate. Faptul că un astfel de om se va integra foarte greu, sau poate, deloc, într-o societate discriminatorie și intolerantă față de „anormali” antrenează o serie de consecințe dramatice atât pentru persoana în cauză cât și pentru cei apropiați lui. Un astfel de om are toate șansele să trăiască într-o lume pe care nu o poate înțelege sub nicio formă, să ducă povara unui absurd existențial ce poate fi greu de suportat, iar în anumite situații să comită fapte, iarăși, cu consecințe grave, cum ar fi: sinucidere, crime, violuri, acte de violență, să ajungă dependent de alcool, droguri etc. Orizontul consecințional, în această situație, pare că înclină balanța, din nou, în favoare avortului. Sunt extrem de puține cazurile, la nivel statistic, în care copii cu handicapuri fizice sau mentale să nu fie abandonați în centrele de plasament, putând să se dezvolte într-un mediu familial. Tocmai pentru că drama unor astfel de părinți de a nu-și putea crește și educa copiii cu grave probleme de sănătate este serioasă și gravă, instituțiile și societatea trebuie să reflecteze mai bine asupra acestor situații. Prevenția, în acest caz este strâns legată și de permiterea avortului.

c) Sarcini nedorite chiar dacă metodele de contracepție au fost utilizate. Această categorie de situații existențiale este, probabil, cea mai frecventă, și, poate, în primă instanță, pare a fi mai puțin gravă decât celelalte situații enunțate anterior. La o analiză mai atentă, tocmai acest „banal” situațional poate fi extrem de problematic. Cum pot fi caracterizate aceste situații?

Avem de-a face cu familii sau cupluri heterosexuale în care partenerii sunt „educați” din punct de vedere sexual. Sunt oameni care conștientizează ce înseamnă o sarcină nedorită, folosesc metode de contracepție „performante” (prezervative calitativ superioare, sterilete, pilule contraceptive etc.) și, totuși, se întâmplă să fie confrunțați cu o „sarcină nedorită”. Nu vom considera că pot fi „condamnați” de vreo instanță morală, de cineva anume, pentru faptul că își doresc plăcerea sexuală erotică fără finalitate în perpetuarea speciei. Argumentele aduse din perspectiva „religioasă”, conform cărora sexualitatea trebuie să fie „neprotejată” și lăsată „în voia Domnului” nu pot fi invocate dacă vom lua în calcul voința autonomă a omului, libertatea și responsabilitatea comportamentului său. Ajunși în acest punct al demersului nostru, trebuie să facem referire la perspectiva psihanalitică freudiană care consideră că sexualitatea și plăcerea obținute în urma actelor sexuale sunt trăsături definitorii ale „naturii umane”, chiar dacă aparțin inconștientului, prin definiție irațional. Freud considera că toate formele noastre de comportament sunt reductibile, în ultimă instanță, la sexualitate (Freud, 1991). Dincolo de „extremismul” acestei viziuni asupra comportamentului omenesc, trebuie să reținem, totuși, importanța sexualității pentru înțelegerea naturii umane.

Așadar, avem de-a face cu acest tip de situație, în care plăcerea erotică sexuală a partenerilor are ca finalitate o sarcină nedorită. Mai avem de-a face și cu faptul că nici tatăl, nici mama nu-și doresc acest copil. Care sunt posibilitățile în această situație? La limită vom putea vorbi despre patru posibile soluții: 1) mama avortează; 2) mama duce sarcina până la capăt, naște și copilul este dat spre adopție centrelor de plasament; 3) mama duce sarcina până la capăt și familia își schimbă radical comportamentul, în sensul că-l acceptă și îl va crește cu toată dragostea; 4) mama duce sarcina până la capăt și copilul este dat spre adopție unei familii care nu poate să aibă copii pe cale naturală, dar dorește să adopte. Să analizăm puțin fiecare tip de situație.

Vom începe în sens descrescător. În situațiile 3) și 4) avem de-a face cu o doză considerabilă de hazard. Nu putem avea certitudinea că mama își va schimba atitudinea față de situația în care se găsește. Este probabil să se declanșeze așa-numitul instinct matern, însă este, iarăși, foarte probabil să nu se declanșeze acest sentiment definitoriu pentru comportamentul matern al femeii. În situația 4), iarăși avem de-a face cu același hazard. Se poate întâmpla ca un cuplu sau o familie să dorească să înfieze un astfel de copil și să-l crească într-un mediu familial normal, oferindu-i toate condițiile, însă, iarăși, se poate întâmpla să nu se producă un astfel de final fericit. Hazardul ce poate interveni în aceste situații ne constrânge să le eliminăm, la rigoare, din discuția argumentativă pe care vrem s-o aducem

în atenție. Așadar, se pare că rămân în centrul discuției posibilitățile 1) și 2). Cele două „soluții” vor fi analizate consecințialist. Posibilitatea 2), și anume ajungerea copilului în centrele de plasament, redeschide discuția privitoare la relația copil-familie. Psihanaliza clasică freudiană, centrată în special pe primii ani din viața fiecărui copil, ne oferă un orizont de inteligibilizare a relației copil-familie. Trebuie să spunem din capul locului că familia este nonsostituibilă. Cazul fericit este ca familia fiecărui copil să fie formată din mama naturală și din tatăl natural. Nicio instituție și niciun alt factor nu poate fi ales și menit să înlocuiască familia. Primii ani de dezvoltare ai copilului sunt anii în care mediul familial este tot universul copilului. Acest mediu familial îi asigură toți parametrii pentru a se putea dezvolta normal. Dacă familia lipsește și în locul ei avem de-a face cu un mediu impersonal, instituționalizat, psihanaliza clasică, freudiană ne spune că astfel de indivizi vor rămâne cu traume serioase, uneori, aproape imposibil de rezolvat. Primii 5-7 ani din viață reprezintă etapa în care familia este hotărâtoare în dezvoltarea normală a fiecărui om. Așadar, atunci când vom pune în balanță, la nivel consecințial, ce-ar fi mai grav, aducerea pe lume a unui copil nedorit de familie și plasat în orfelinat, sau avortul, vom înclina spre ultima „soluție”. Vom spune că sunt mai puțin grave consecințele în cazul unui avort decât în cazul în care avem de-a face cu o sarcină nedorită, dusă la termen și apoi cu un copil care să-și petreacă copilăria într-un centru de plasament. Traumele, analizate din perspectivă psihanalitică pentru un astfel de caz, par să încline balanța, iarăși, în favoarea avortului.

Acestea ar reprezenta, în opinia noastră, trei tipuri de situații în care, din perspectivă consecințialistă, este mai dezirabil avortul decât o sarcină dusă până la termen, urmată de o naștere. Pentru a întregi balanța, ferindu-ne de o abordare unilaterală, vom înfățișa argumentele contra avortului din perspectiva deontologică.

3. Argumentele contra avortului din perspectiva eticilor deontologice

Orizontul eticilor deontologice se întemeiază pe o altă înțelegere a esenței umanității, sau a ceea ce numim „natură umană”. Am înfățișat anterior dimensiunea kantiană a „imperativului categoric”, însă această perspectivă filosofică este dublată de o dimensiune religioasă, în cazul nostru provenind din creștinism. Conform acestei perspective fiecare persoană sau ființă omenească reprezintă o formă a creației divine. Toți oamenii sunt creați „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”. Viața este darul lui Dumnezeu, iar fiecare om trebuie să se bucure de acest dar în mod necondiționat. Dreptul la viață este întemeiat în acest orizont prin faptul că Dumnezeu ca Principiu absolut și unic al universului este singura sursă a vieții, și, totodată, numai divinitatea are legitimitatea morală și dreptă de

a sfârși orice formă de viață. Fiecare om și implicit fiecare produs al concepției umane are dreptul în mod necondiționat la viață. Niciun om nu are dreptul, nici legitimitatea de a curma o formă de viață omenească. În aceste condiții, avortul reprezintă un păcat deoarece contrazice ordinea divină, care reprezintă ordinea firească a universului (Paul, 2010).

Trebuie precizat faptul că nu numai în creștinism este condamnat avortul, ci și în hinduism sau în budism, adică în alte două religii importante ale omenirii, în sensul numărului foarte mare de credincioși. Hinduismul răspândit în India numără sute de milioane de adepți, iar budismul răspândit în special în țările din Asia numără la fel de mulți credincioși. „Textele sacre hinduse se exprimă destul de clar în privința avortului, asociindu-l cu cele mai grave păcate pe care le poate săvârși un credincios hindus. Aceste texte, la care se adaugă și doctrina privind legea karmică și reîncarnarea, fundamentează atitudinea intransigentă a hinduismului față de avort. În privința budismului, embriologia tradițională și principiul nonviolentei, ridicat la rang de mod de viață, sunt cele care determină o atitudine similară celei hinduse” (Damian, 2010).

Argumentele de acest tip au o foarte mare problemă, în sensul că se întemeiază pe presupuziția nedemonstrabilă rațională că Dumnezeu există. Această presupuziție poate fi oricând atacată de o persoană care se declară atee, sau de un om de știință care dorește să aibă acces la dovezi testabile și verificabile intersubiectiv în mod empiric, așa cum se procedează în științele naturii. Această presupuziție, extrem de discutabilă, nu poate fi obiectul decât al credinței fiecăruia dintre noi, numai că universul credinței se întemeiază pe experiențele mistice, revelatorii, intuitive, directe, care, prin definiție, sunt opuse demonstrației logice care pornește de la premise calificate ca fiind adevărate și prin derivare sunt obținute concluzii, ce vor fi calificate ca fiind adevărate. Pentru a evita această discuție polemică interminabilă și cam puțin productivă demersului nostru, vom căuta să evidențiem situații existențiale, tipuri ale experienței umane în care să calificăm avortul ca fiind o soluție greșită, o soluție ce poate fi evitată cu succes, iar consecințele să fie benefice pentru toate persoanele implicate în această situație.

a) Sarcini apărute în urma comportamentului sexual lipsit de educația specifică și condiționate de o situație materială precară. Această categorie de situații existențiale este destul de frecventă, inclusiv în societatea românească după Revoluția din decembrie 1989. În rândul tinerilor, în special în rândul adolescenților aflați în perioada liceului, pot să apară frecvent aceste situații. Datorită lipsei educației sexuale, datorită absenței mijloacelor de contracepție sau de informații privitoare la bolile cu transmisie sexuală sau de informații privitoare la riscurile unei sarcini nedorite, ne putem confrunta cu acest tip de situații. În societățile evolute

europene, educația sexuală în rândul tinerilor are rolul de a-i responsabiliza în sensul conștientizării riscurilor pe care și le atrag odată cu manifestarea neprotejată a contactelor sexuale.

Dacă avem de-a face cu această categorie de situații existențiale, un factor foarte important îl are familia adolescentei care a rămas însărcinată. Foarte multe avorturi ce pot fi evitate se produc datorită unei intransigențe comportamentale manifestate din partea părinților. Tinerele fete sunt cuprinse de frică, de teama de a nu-și supăra părinții și atunci recurg în mod inevitabil la avort. Aceste persoane feminine nu au o sursă de venit, încă nu și-au terminat studiile, cel puțin ciclul învățământului obligatoriu. Statutul de elev de liceu poate intra în conflict cu statutul de mamă, iar acest conflict de statusuri poate reprezenta o cauză pentru acest tip de avorturi. Această situație problematică poate fi rezolvată în primul rând printr-un sistem educațional performant în acest sens. Educația trebuie începută în familie și continuată în sistemul educațional. Politicile publice guvernamentale trebuie să fie concretizate în posibilitatea de a sprijini financiar o tânără femeie aflată într-o astfel de situație.

În această situație vom concluziona în favoarea argumentației contra avortului. Nu numai că avortul poate fi evitat cu succes, dar și consecințele pot fi mult mai bune decât dacă acest fenomen s-ar produce. Societatea poate acționa, și ne referim atât la instituțiile oficiale ale statului, cât și la ONG-uri, astfel încât orice persoană feminină care ajunge într-o astfel de situație să primească un sprijin concret, adică suport financiar, consiliere psihologică, suport informațional medical etc. Pentru spațiul vest-european și în general pentru spațiul civilizației occidentale aceste aspecte sunt rezolvate satisfăcător. Probabil că și societatea românească le va rezolva satisfăcător într-un viitor apropiat prin programe educaționale de responsabilizare a tinerilor în privința sexualității și prin politici publice atât la nivel național cât în special la nivel regional sau poate comunitar. Noua tendință a Uniunii Europene se referă la dimensiunea regionalizării cu accent pus pe dezvoltarea comunităților locale.

O altă situație, deloc neglijabilă, ce poate fi evitată se referă la situația financiară precară fie a femeilor care ajung să fie însărcinate, fie a familiilor sărace. Deși avortul nu este dorit în primă instanță, totuși, acest fenomen ajunge să fie o realitate în lipsa alternativei financiare. Absența mijloacelor financiare „constrânge” foarte multe femei să recurgă la avort, deși nu-și doresc acest lucru. În acest caz societatea poate interveni concret prin politicile publice, care se traduc prin acordarea în mod rezonabil a unor cantități de bani suficiente pentru a-i permite unei femei aflate într-o astfel de situație să evite avortul. Societatea românească și instituțiile statului ar putea să aibă în vedere, spre exemplu, modelul statelor nordice, cum ar fi Suedia în această privință.

b) Avorturi provocate de diagnostice greșite. Această categorie de situații poate fi invocată de tabăra celor care sunt contra avortului față de situațiile invocate în cel de-al doilea caz expus de noi anterior. Este vorba despre situațiile în care există suspiciunea ca fătul să fie grav bolnav, să sufere de grave malformații fizice și mentale. În acest caz pot fi invocate cazuri în care medicii s-au înșelat sau au fost comise erori în actul medical. După comiterea avortului, ulterior, s-a putut stabili că fătul era perfect sănătos.

Pentru a putea fi evitate asemenea situații, examinarea medicală trebuie să fie corect efectuată. Toate analizele să fie complete și corecte, și, eventual, dacă timpul permite, ar fi indicată repetarea acestora, astfel încât, orice suspiciune de eroare să fie eliminată. Pentru aceasta este nevoie atât de personal medical competent cât și de aparatură medicală performantă, și, nu în ultimul rând, pacienții trebuie să și le permită din punct de vedere financiar.

Este clar că, în această situație, cei care se plasează în tabără „contra” avortului mizează pe o anumită doză de hazard ce trebuie să fie eliminată în stabilirea unui astfel de diagnostic teribil. Am amintit faptul că BOR recomandă în acest caz nașterea copilului, chiar dacă acesta suferă de grave probleme de sănătate (Iloaie, 2009). Această poziție se întemeiază pe faptul că fiecare viață omenească, indiferent dacă se manifestă în orizontul sănătății sau stă sub semnul unor grave afecțiuni medicale, este un dar de la Dumnezeu. În aceste condiții, familia sau mama respectivă ar trebui să accepte situația, s-o înțeleagă și s-o asume astfel încât să se bucure de acest „dar divin”. În plan teoretic, când realizăm această expunere, argumentele sunt prezentate firesc, însă, atunci când situațiile sunt trăite existențial, cu siguranță că un altfel de orizont se realizează în acceptarea sau respingerea unor astfel de argumente. Ceea ce dorim să evidențiem este faptul că importanța consecințelor nu poate fi negată, ascunsă sau mascată sub acoperișul unor principii morale, pe care omul aflat într-un orizont existențialist dominat de absurd și de suferință permanentă nu le poate înțelege și implicit accepta.

c) Sarcini nedorite de „părinții naturali”, dorite însă, de cupluri infertile. Această ultimă situație poate fi invocată drept contraargument față de situațiile expuse în cea de-a treia categorie de situații invocate de cei care sunt „pro” avortului. Chiar dacă părinții naturali sau mama nu-și doresc copilul, se poate întâmpla ca alte familii sau cupluri care își doresc copii și nu-i pot avea nici pe cale naturală, nici prin inseminare artificială, să dorească să adopte un astfel de copil. Avem de-a face cu situația în care unul sau amândoi membrii ai familiei sau ai cuplului să fie sterili, adică celulele sexuale să nu fie viabile pentru actul procreației, sau femeia să nu

poată să rămână însărcinată. Totuși, acești oameni își doresc să adopte copii, având și posibilitatea de-a le oferi o educație și o dezvoltare normale.

În acest caz, avortul poate fi evitat, iar consecințele să fie cât mai puțin grave pentru toate părțile. În primul rând, copilul, chiar dacă nu este dorit de părinții naturali, are o șansă nesperată de a se putea naște și de a fi educat și crescut într-un mediu familial normal. Părinții naturali, mama în special, poate fi „eliberată” de povara conștiinței în cazul comiterii avortului, iar părinții adoptivi pot să obțină un copil, care chiar dacă nu are ereditatea cuplului, poate fi o soluție rezonabilă pentru o problemă destul de delicată.

Pentru a evita orice formă de hazard și pentru a face posibilă o astfel de situație fericită, ar trebui să fie dezvoltat un sistem informatizat în care accesul la informație, foarte important de altfel, să se realizeze cât mai facil. Pentru aceasta, cuplurile infertile, care doresc să adopte copii, ar trebui să fie introduse într-o bază de date, ce poate fi accesată foarte ușor de celelalte cupluri sau femei, care nu-și doresc copiii rezultați în urma sarcinilor nedorite. O astfel de situație ar putea reprezenta o alternativă fericită față de posibilitatea ca un copil nedorit de părinții naturali să ajungă în centrele de plasament, adică în mediul instituționalizat, specializat pentru aceste situații. O familie adoptivă poate fi singura soluție „sănătoasă” pentru creșterea și dezvoltarea acestuia, deoarece, am amintit faptul că familia nu poate fi substituită printr-un mediu instituționalizat, impersonal. Un astfel de mediu instituționalizat poate reprezenta un factor traumatizant în dezvoltarea personalității acestui copil, iar perspectiva psihanalitică ne confirmă acest adevăr.

Acestea ar fi situațiile existențialiste care pot fi invocate de cei care se află în tabăra celor „contra” avortului. Așa cum am încercat să evidențiem anumite situații problematice în care argumentele „pro” avort par a fi mai puternice, în mod similar, pentru a echilibra balanța, am căutat să evidențiem anumite situații existențialiste, în care avortul poate fi evitat cu succes și consecințele să fie calificate ca fiind benefice, ca fiind morale și, implicit, dezirabile. Aflându-ne în încheierea demersului nostru, se impun câteva concluzii importante.

4. Concluzii

Cele două categorii de teorii etice, din perspectiva cărora am încercat să realizăm analiza noastră privitoare la avort, și anume: eticile teleologice, consecințialiste și eticile deontologice nu pot fi reductibile și nu pot acoperi în mod unilateral toate situațiile existențiale pe care le putem invoca. Există situații în care perspectiva consecințialistă pare să încline favorabil balanța, cum, de altfel, există situații în care perspectiva deontologică funcționează foarte bine.

Este foarte important să ne ferim de absolutizări, ce ne pot conduce la înfundături sau situații nerezolvabile, absurde. Nu putem opera numai cu teleologie, cum de altfel nu putem defila permanent cu o deontologie rigidă, intransformabilă. De asemenea, trebuie să conștientizăm permanent faptul că ne putem înșela în argumentație, nimeni nu trebuie să aibă pretenția de a fi infailibil. O astfel de pretenție nu poate fi calificată ca fiind autentic filosofică. Atitudinea critică, autentică filosofiei, înseamnă să putem aplica un examen sever, critic, inclusiv propriilor noastre argumente, prejudecăți, convingeri etc.

Aceasta se întâmplă deoarece teoriile etice în esența lor se întemeiază pe anumite modalități de a înțelege valorile morale, pe anumite orizonturi semantice privitoare la inteligibilizarea naturii umane. "Ideea de bază e aceea că moralitatea este un domeniu extraordinar de eterogen: nu există un singur fel de bine, un singur fel de a fi just; valorile morale sunt multiple și sunt incomensurabile. Această diversitate a domeniului moral este ireductibilă. Uneori, anti-teoreticienii îl aduc în sprijinul lor pe Aristotel care, în *Etica nicomahică* (1096b), afirma că valori precum cele ale curajului, dreptății, prieteniei sunt distincte între ele și nu pot fi aduse sub un același acoperiș. Iar dacă principiile și teoriile morale sunt unelte care vor să cuprindă sub ele toată această diversitate, să o aducă la un singur model, să reducă diversitatea la o simplă aparență, unită însă în adâncime printr-un numitor comun - atunci obiectivul lor reducionista nu e justificabil (Miroiu, 1995, p. 16).

Există un anumit „conflict al valorilor” ce se poate regăsi în orice orizont etic (fericirea poate „intra în conflict” cu adevărul, spre exemplu), sau vom putea vorbi despre modalități radical diferite de a gândi înțelesul unei valori. Vom putea vorbi despre istoria noțiunii de „bine”, istoria noțiunii de „fericire”, istoria noțiunii de „libertate” etc., în care să regăsim orizonturi semantice diferite, chiar contradictorii.

Dimensiunea religioasă este foarte importantă în discutarea unor teme ca: avortul, eutanasia, clonarea, experimentul pe pacient sau transplantul de organe. În cazul nostru avem de-a face cu orizontul creștin ortodox, însă am căutat să evidențiem faptul că și alte religii importante cum ar fi hinduismul sau budismul manifestă poziții similare, în sensul de a condamna avortul. Considerăm că este necesară o revizuire a poziției oficiale a Bisericii ca instituție. Am căutat să evidențiem anumite situații în care, „condamnarea morală” a avortului poate să antreneze un lanț consecințial cu efecte grave asupra persoanelor implicate în aceste tipuri de situații.

Una din valorile foarte importante pentru societatea civilizată a secolului XXI este libertatea de decizie. Autonomia persoanei, responsabilitatea acesteia acțională se întemeiază pe posibilitatea libertății

de decizie. Din perspectiva democrației, este preferabilă nealterarea libertății de decizie îngrădirii dreptului de a putea decide liber, în special în situații existențiale delicate. De altfel, această perspectivă se armonizează, în cazul nostru cu dimensiunea religioasă creștin-ortodoxă, în care responsabilitatea faptelor credinciosului este individuală. Fiecare dintre noi vom răspunde în fața lui Dumnezeu pentru faptele noastre, însă, pentru aceasta, fiecare dintre noi trebuie să putem decide în mod liber ce opțiuni preferăm. Desigur că aceste decizii sau opțiuni trebuie efectuate în cunoștință de cauză, cântărind ambele „talere argumentative ale balanței”.

În aceste condiții nu vom înclina balanța în niciun sens. Există situații „pro” avort și există situații „contra” avortului. Nu putem stabili o singură regulă generală unilaterală. „Cazul” este foarte important să fie analizat corect atât de pacient cât și de medic, cât și de bioetician. Este foarte importantă evidențierea „unicității” cazului, a circumstanțelor specifice, iar decizia ultimă trebuie să aparțină persoanei feminine confruntată cu o astfel de situație dramatică cum este avortul.

Bibliografie

- Astărăstoaie, Vasile și Trif, Almoș Bela, 1998, *Essentialia în bioetica*, Iași.
- Buta, Mircea Gelu și Buta, Iulia Alexandra, 2008, Dreptul de a te naște, în *Revista Română de Bioetică*, Vol. 6, Nr. 2, Aprilie – Iunie 2008.
- Damian, Constantin-Iulian, 2010, Avortul din perspectiva religiilor orientale: hinduism și budism, în *Revista Română de Bioetică*, Vol. 8, Nr. 1, Ianuarie - Martie, 2010.
- Freud, Sigmund, 1991, *Trei eseuri privind teoria sexualității*, Editura „Măiastra”, București, pp. 12-98.
- Hare, R.M., 1994, Avortul și regula de aur, în *Etică aplicată* coordonată de Adrian Miroiu, Editura Alternative, București, p. 53.
- Iloaie, Ștefan, 2009, Morală și viață. Documentele Bisericii Ortodoxe Române referitoare la bioetică, în *Revista Română de Bioetică*, Vol. 7, Nr. 2, Aprilie – Iunie 2009.
- Kant, Immanuel, 1972, *Critica rațiunii practice*, Editura Științifică, București, p. 42.
- Miroiu, Adrian, 1995, *Etică aplicată*, Editura Alternative, București, pp. 10-18.
- Mureșan, Valentin, 2002, *Utilitarismul lui John Stuart Mill*, Editura Paideia, București, p. 47.
- Mureșan, Valentin, 2012, *Trei teorii etice: Kant, Mill, Hare*, Editura Universității din București, București, pp. 21-89.

- Paul, Adrian G., 2010, Păcatul avortului și implicațiile antropologice asupra destinului vieții umane, în *Revista Română de Bioetică*, Vol. 8, Nr. 4, Octombrie – Decembrie 2010.
- Ross, sir David, 1998, *Aristotel*, Editura Humanitas, București, p. 75, 183-185.
- Scripcaru, Gheorghe, Ciucă, Aurora, Astărăstoae, Vasile și Scripcaru, Călin, 1998, *Bioetica, științele vieții și drepturile omului*, Editura Polirom, Iași.
- Ștefan, Ionuț, 2010, *Aristotel și presocraticii*, Editura Pelican, Giurgiu, , p. 218.
- Thomson, Judith Jarvis, 1994, O pledoarie pentru avort, în *Etică aplicată* coordonată de Adrian Miroiu, Editura Alternative, București, pp. 26-29.

Resurse internet

- http://www.anm.ro/home_anm.asp
- <http://www.coe.int/T/E/Legal%5Faffairs/Legal%5Fco%2Doperation/Bioethics/>
- www.bioethics.gov/
- <http://www.mcgill.ca/biomedicalethicsunit/>
- www.nuffieldbioethics.org/
- www.thenewatlantis.com/archive/8/bowman.htm
- www.islamonline.net/English/Science/2005/04/article01.shtml
- www.bioethics.net/journal/
- www.masterbioethics.org/
- www.bioethics.iastate.edu/
- www.americancatholic.org/messenger/Jan2003/feature1.asp
- www.med.umich.edu/bioethics/
- www.bioethics.jp/waseda2002/
- www.hopkinsmedicine.org/bioethics/Academics/Fogarty/
- www.en.wikipedia.org/wiki/Cloning
- www.reproductivecloning.net/hosting//waite/
- www.atfs.ro/scince/pagini/identitate.htm
- www.hgalert.org/topics/cloning